

**ДОНБАС У ДИСКУРСІ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ
РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ**

158

У статті здійснений аналіз дискурсу Донбасу в медіа-просторі політичної еліти Росії. Доведено, що він побудований на принципах тотальної за медіа-ефектом та агресивної за характером пропаганди. Неможливість використання в російському інформаційному просторі незалежних джерел інформації, жорстка цензура та інформаційна ізоляція значної частини росіян сприяли утвердженню практики здійснення політичного контролю не тільки за самим дискурсом у Росії, а і його виробленням та продукуванням конкуруючих смислів. Саме цим пояснюється відсутність опозиційних путінському баченню тверджень щодо подій на Сході України. Обґрунтовано, що концептуальною основою дискурсу Донбасу в медіа-просторі політичної еліти Російської Федерації є ідея «розділеного народу» (росіяни Росії та росіяни України), коли принцип етнічної єдності в політичному сенсі домінує над принципом громадянської ідентичності. Послугування цим принципом призвело до того, що Крим та східні регіони України почали публічно позиціонуватися як території, що не можуть належати Україні, оскільки були штучно приєднанні.

Ключові слова: Донбас, Україна, політична еліта, політичний дискурс, політичні смисли, Російська Федерація.

В статье осуществлен анализ дискурса Донбасса в медиа-пространстве политической элиты России. Доказано, что он построен на принципах тотальной по медиа-эффектам и агрессивной по характеру пропаганды. Невозможность использования в российском информационном пространстве независимых источников информации, жесткая цензура и информационная изоляция значительной части россиян способствовали утверждению практики осуществления политического контроля не только за самим дискурсом в России, но и его выработкой и производством конкурирующих смыслов. Именно этим объясняется отсутствие оппозиционных путинскому видению утверждений относительно событий на Востоке Украины. Обосновано, что концептуальной основой дискурса Донбасса в медиа-пространстве политической элиты Российской Федерации является идея «разделенного народа» (русские Рос-

сии и русские Украины), когда принцип этнического единства в политическом смысле доминирует над принципом гражданской идентичности. Использование этого принципа привело к тому, что Крым и восточные регионы Украины начали публично позиционироваться как территории, которые не могут принадлежать Украине, поскольку были искусственно присоединены в ней.

Ключевые слова: Донбасс, Украина, политическая элита, политический дискурс, политические смыслы, Российская Федерация.

The article presents the analysis of Donbass discourse in the media space of Russia's political elite. It is proved that it is built on the principles of total on media effects and aggressive propaganda nature. The impossibility of using the Russian information space to independent sources of information, strict censorship and informational isolation of many Russians contributed to the approval of the practice of political control not only by the discourse in Russia, but also of his generation and the production of competing meanings. This explains the lack of opposition to Putin's vision of the allegations concerning the events in Eastern Ukraine. It is proved that the conceptual basis of Donbass discourse in the media space of the Russian Federation's political elite is the idea of a "divided nation" (Russian in Russia and Russian in Ukraine), where the principle of ethnic unity in the political sense prevails over the principle of civic identity. This principle led to the fact that the Crimea and eastern regions of Ukraine have begun to publicly positioned as the territory, which can not belong to Ukraine, because they were artificially attached to it.

159

Keywords: Donbass, Ukrainian, political elite, political discourse, political sense, Russian Federation.

Одним з важливих аспектів перетину інформаційних та політичних процесів стає медіа-простір політичної еліти, що використовується як ресурс влади та безпосередньо впливає на змістовний контент ЗМІ. Медіа-простір політичної еліти розумітимемо як частину політичного простору, у якому сконцентровано погляди та політичні практики політиків, інтегрованих у систему вироблення та суспільного споживання масової інформації. Особливостями медіа-простору політичної еліти, наділеного багатьма елементами символічного простору політики, є його насиченість політичними образами, символами, концептами, у яких відтворюються знання,

переконання та ціннісні переваги, визначаються комунікативні наміри та технології їх практичної реалізації.

У найбільш широкому визначенні російський дискурс Донбасу є формою інформаційної політичної боротьби (експансії), що фіксується в медіа-просторі політичної еліти Російської Федерації за допомогою образів та символів, які відображають геостратегічні наміри Росії стосовно України. Тому це дослідження ґрунтується на ідеях конструктивістської парадигми, зокрема, ідеї про те, що держави як основні учасники міжнародних відносин наділені відчуттям “Я”, тобто характеризуються унікальною ідентичністю, що формується насамперед дискурсом політичної еліти, зберігається у її медіа-просторі та транслюється за допомогою усього віяла сучасних комунікативних каналів. Як базовий метод дослідження дискурсу Донбасу в медіа-просторі політичної еліти Російської Федерації був обраний метод інтент-аналізу, що дозволяє визначати здатності слова спонукати до дії, враховуючи при цьому прихований підтекст висловлювань. Логіка методу інтент-аналізу зумовила послідовне визначення (1) функціональної спрямованості дискурсу політичної еліти Російської Федерації; (2) структурування основних інтенцій дискурсу, що позиціонуються в медіа-просторі еліти; (3) змістовної специфікації типових інтенцій політичної еліти, сукупність яких формує образ Донбасу, що транслюється засобами медіа-простору російської еліти. Відповідна методу інтент-аналізу джерельна база дослідження утворена комплексом офіційних виступів та промов президента Російської Федерації В. Путіна та стенограм засідань Державної Думи Російської Федерації за період 2014 – квітень 2015 р., що розуміються нами як офіційний сегмент медіа-простору політичної еліти Російської Федерації.

Зміст та характер поінформованості об'єкта інформаційного управління (у даному випадку Донбасу), його смислове навантаження визначаються офіційним дискурсом політичної еліти (насамперед президента та парламентарів), який задає контент масового інформаційного простору. М. Гаврилова, оцінюючи президента як суб'єкта політичної комунікації, наголошував, що однією з найважливіших характеристик президентського дискурсу є те, що “президентська промова інтерпретується як політична дія” [1, с. 257]. На користь такої інтерпретації президентського дискурсу вказують і результати досліджень американської президент-

ської риторики від Ф. Рузвельта до Дж. Буша-молодшого, здійснених Б. Вудом [2; 3; 4]. Науковець доводить, що президентський дискурс американської економічної політики безпосередньо впливає на всі рівні фінансових ринків – від сприйняття громадянами економічних новин до зовнішніх інвестицій та банківських відсоткових ставок. Такі наукові інтерпретації потенціалу президентських промов дозволяють наділяти дискурс В. Путіна, предметом якого є український Донбас, характеристиками смислового ядра, навколо якого відбувається формування/поглиблення/деталізація смислів дискурсу російської політичної еліти, що транслюється в її медіа-просторі.

Насамперед охарактеризуємо функціональну спрямованість дискурсу політичної еліти Російської Федерації щодо Донбасу, тобто визначимо, до яких політичних дій спонукають промови російських політиків аудиторію, частина якої представлена громадянами України. Функціональна спрямованість дискурсу Донбасу В. Путіна розкривається через виокремлення певних тематичних блоків, ідеологічно підпорядкованих необхідності захисту інтересів росіян та російськомовного населення (“... якщо ми побачимо, що це свавілля починається в східних регіонах, якщо люди попросять нас про допомогу, а офіційне звернення чинного легітимного президента у нас уже є, то ми залишаємо за собою право використовувати всі наявні у нас засоби для захисту цих громадян. І вважаємо, що це цілком легітимно” [5]).

Першим тематичним блоком були офіційні промови, в яких російський президент позиціонував своє ставлення до України як до незалежної (“Ніколи не піддавав сумніву ту обставину, що Україна є сучасною повноцінною, суверенною європейською державою” [6]) та європейської (“Це велика європейська країна з європейською культурою” [7]) держави. Проте, розгортання цієї тези В. Путіним вказує на декларативність таких оцінок, адже політик ставить під сумнів не сам факт незалежності України, а кордони, в яких вона існує сьогодні. Відповідаючи на питання Н. Баклі, журналіста “Файненшл таймс” щодо того чи є Донбас (журналіст використав путінську назву Новоросія) частиною України, В. Путін чітко сформулював своє бачення проблеми як позицію невизнання сучасних кордонів України. Російський президент визначив три регіони України, існування яких в сучасних кордонах нашої держави

він ставить під сумнів: (1) Східні та південні області України: “...історія формування України в її сьгоднішніх кордонах – це досить складний процес. А ви що, хіба про це не знаєте? Ви що, не знаєте, що в 1922 році частина земель, яку якраз ви і називаєте ... загалом то, завжди історично називали ці землі Новоросією. Чому? Тому що це, по суті, був один регіон з центром у Новоросійську, тому називався Новоросією. Це Харків, Луганськ, Донецьк, Миколаїв, Херсон, Одеська область. Ці землі були в 20-ті роки, в 21– 22-му роках, при створенні Радянського Союзу передані від Росії Україні. Формування просте було в комуністів: для того, щоб підняти процентне співвідношення пролетаріату на Україні” [6]; (2) Крим: “У 54-му році Хрущов, який любив постукати чоботом в ООН, чомусь прийняв рішення передати Крим Україні. Зроблено це було тоді з порушенням навіть радянського закону. За чинними тоді нормативними актами, за законами Радянського Союзу, для того, щоб одну територію союзної республіки передати іншій союзній республіці, потрібно було рішення Верховної Ради одного і другого суб’єкта, тобто однієї республіки і другої. Цього не було зроблено, а що було зроблено? Простампували відповідним рішенням президії Верховної Ради РФСР і України, але не самого парламенту, а тільки президії” [6]; (3) Західна Україна: “А Ви що, не знаєте, чи що, що після Другої світової війни частина територій була прирізана до України як результат Другої світової війни? Частину відрізали від Польщі, від Угорщини, здається. Львів яким був містом, якщо не польським? Ви що, не знаєте про це, чи що?” [6]. Таким чином В. Путін вказував на обґрунтованість претензій Росії щодо Донбасу та Криму й провокував ревізіоністів Угорщини, Польщі та Румунії до актуалізації своїх територіальних претензій до України. Цей аспект функціональної спрямованості дискурсу В. Путіна підкріплюється офіційним позиціонуванням неможливості етнічного розмежування укрїнців та росіян (“мені здається, що російський та український народ – це практично один народ, от хто б чого не говорив” [8]) і визнанням специфіки Західного регіону України як найбільш європейського (“Так, звичайно, є Галичина, є території, які примикають до Заходу, до Західної Європи. У них звичайно формувалися особливі відносини з католицьким світом, особливим чином формувалися відносини зі своїми сусідами, там взаємне проникнення

мов і культур” [8], однак вони не повинні “нав’язувати” свої погляди всьому народові України).

Другий тематичний блок в путінському дискурсі Донбасу представлений позиціями російського президента щодо форми державного устрою України, яка б відображала “специфіку інтересів”, сформованих на Сході нашої країни. Необхідність федералізації В. Путін обґрунтовує “складним етнічним складом” [7] України. Не розуміючи “небажання деяких політичних сил на Україні навіть слухати про можливість федералізації” [7], російський президент визначає цей процес як одну з умов нормалізації відносин між Росією та Україною, оскільки тільки федералізація України здатна забезпечити дотримання законних прав та інтересів “росіян, які проживають на Україні, і тих людей, які вважають себе росіянами незалежно від того, що у них в паспорті написано. Людей, які вважають російську мову рідною мовою, а російську культуру рідною культурою і які відчують свій нерозривний зв’язок з Росією” [9]. Найбільш компактно ця категорія людей проживає на Донбасі, тому Росія вважає своїм обов’язком домогтися “щоб люди, які проживають на територіях [Донбас – Н. Р.], зрозуміли, що вони на щось мають право, що вони щось можуть вирішувати самостійно у своєму житті” [7]. Така інтерпретація прав громадян України, що проживають на Донбасі, провокує аудиторію оцінювати їх як безправних, що не можуть домогтися дотримання існуючих регіональних та етнічних інтересів і потреб у форматі існуючого державного устрою України.

Третім тематичним блоком дискурсу Донбасу є його функціональна спрямованість на підтримку регіональної ідентичності у формах та категоріях, що забезпечують її першорядний, порівняно з українською громадянською ідентичністю, характер. В. Путін позиціонував населення Донбасу як “великих патріотів своєї малі батьківщини” [9], залишаючи таким чином відкритим питання – а що є для населення Донбасу батьківщина в державному сенсі: Україна, Росія чи квазіполітичні утворення ЛНР/ДНР? На тлі позиціонування Донбасу як території, що не визначається російським президентом як територія України (“введення в дію раніше прийнятого закону про особливий статус цих територій – Донецька і Луганська” [10]; “Спроби Києва чинити економічний тиск на Донбас, блокувати його життєдіяльність лише ускладнюють ситуацію” [11]), та наділення Донецька і Луганська характеристиками

політичного суб'єкта у взаємодії з Києвом (“російська сторона виступає за налагодження стійких прямих контактів Києва з Донецьком і Луганськом, за продовження роботи в рамках контактної групи” [11]; “необхідні законні голоси, що представляють Донбас, які б взаємодіяли з владою у Києві” [10]) залишає в путінській аудиторії можливість обирати громадянську ідентичність тільки як російську або ЛНРівську/ДНРівську.

164 — На нашу думку, саме цей тематичний блок російського дискурсу Донбасу на символічному рівні виводить Донбас за межі державних кордонів України. Водночас, вкажемо на певну особливість путінського дискурсу Донбасу. Жоден виступ перед російською аудиторією, який інформаційно спрямовувався і на Донбас, не містив інтерпретації Донбасу як території України ані в політичному, ані економічному сенсах. Але у телефонних розмовах з європейськими політичними лідерами, зберігаючи позицію щодо політичного відмежування Донбасу від України (“нагальна потреба налагодження прямого політичного діалогу Києва з представниками Донбасу” [12]; “важливість налагодження політичного діалогу між київською владою та представниками Донецька і Луганська” [13]; “особливу увагу приділено формуванню в рамках Контактної групи робочих підгруп, за допомогою яких здійснювати необхідний діалог між київською владою та представниками Донбасу” [14]), В. Путін говорить про Донбас як про територію України в економічному контексті (“В. Путіним акцентовано пріоритетне значення ... надання підтримки економічному відновленню постраждалих регіонів південного сходу України” [12]).

Комунікативному виведенню Донбасу за політичні кордони України та сферу українських громадянських ідентичностей в російському медіа-просторі сприяло й те, що громадяни України, які проживають в Донецькій та Луганській областях України, жодного разу не позиціонувалися президентом Росії саме як громадяни України. Натомість в президентському дискурсі Донбасу вони визначаються за допомогою нейтрального в політичному сенсі поняття “люди”: “І потрібно поважати людей, які живуть на південному сході України” [15]; “право на те, щоб сказати вирішальне слово, хто, як і з ким хоче жити, на яких умовах, має належати людям, які живуть на цих територіях” [9]; “конституційна реформа, в якій повинні бути враховані законні права людей, які проживають на те-

риторії Донбасу” [14]; “нам треба обов’язково подати сигнал тим людям, які живуть на південному сході України, вони повинні відчувати себе “а” – в безпеці і “б” – учасниками загальнополітичного процесу стабілізації в країні” [5]. Іншим разом, В. Путін публічно залишив за собою право введення російських військ у східні регіони України: “Ми вважаємо, що якщо ми навіть прийнемо рішення, якщо я прийму рішення про використання Збройних сил”, то воно буде легітимним, повністю відповідатиме нормам міжнародного права та зобов’язанням Росії щодо захисту “тих людей, яких ми вважаємо близько пов’язаними з нами і історично, і в сенсі загальної культури, пов’язаними тісно в економічному плані. Це відповідає нашим національним інтересам – захистити цих людей. І це гуманітарна місія. ... ми не зможемо залишитися осторонь, якщо побачимо, що їх починають переслідувати, знищувати, піддавати знущанням. Дуже б хотілося, щоб до цього не дійшло” [5].

Російський парламентський дискурс Донбасу в частині визначення функціональної спрямованості є суттєво вужчим, аніж президентський. Зокрема, з трибуни Державної Думи Російської Федерації був підтриманий та емоційно розгорнутий загальний контекст тематичних блоків президентського дискурсу Донбасу – необхідність захисту росіян. Розглядаючи звернення до парламентів світу і міжнародних парламентських організацій із вимогою “звернути увагу і почати розслідування, відкрите і неупереджене розслідування злочинів на Південному Сході України”, наслідки українського Майдану позиціонувалися як страшні для України в цілому (“це призвело до геноциду росіян на всій території країни” [16]; “всі політичні репресії спрямовані тільки проти російських організацій, проти людей, які виступають, а це в основному росіяни. Там же немає репресій проти українського народу в цілому, репресії конкретно проти росіян!” [17]) та на рівні Донбасу зокрема (для “Справедливої Росії” абсолютно очевидно, що на Південному Сході України, у Донбасі, в Новоросії відбувається геноцид, і саме за етнічною ознакою” [16]). У більш м’яких, характерних для дипломатії, формах на етнічну природу конфлікту вказував С. Лавров, наголошуючи, що упродовж української кризи Росія послідовно прагнула допомогти Україні подолати цей важкий період її історії, “досягти міцного миру і національної згоди в питанні про майбутнє

країни, про її державний устрій, при якому всі українці відчували б себе комфортно, безпечно і гідно” [18].

Важливим відтінком функціональної спрямованості російського парламентського дискурсу Донбасу є те, що саме з російської парламентської трибуни голова комітету Державної Думи у справах СНД Л. Слуцький, наголошуючи на тому, що російський політикум виступає “за русский мир і проти тенденцій, що ведуть до його колапсу, які ми спостерігаємо в останні роки і які, на жаль, означають, що ми втягнуті в цивілізаційну, геополітичну сутічку”, чітко визначив російські пріоритети щодо України: “Сьогодні момент істини щодо майбутнього Русского мира пов’язаний, звичайно, з Україною, зокрема з Південним Сходом України”, тому російські парламентарі повинні мобілізувати потенціал міжнародної парламентської дипломатії “для справедливих оцінок, для мирного процесу, для майбутнього нашого з вами Русского мира!” [16]. Привертає увагу й те, що в жодному іншому офіційному зверненні чи виступі представника політичної еліти Росії досліджуваного періоду, “русский мир” не згадувався в контексті подій на Сході України.

166

—

Отже, для означення функціональної спрямованості дискурсу Донбасу російська політична еліта використала інформаційно-інтерпретаційну стратегію, зорієнтовану на такі форми комунікації з аудиторією, як інтерв’ю та “пряма лінія”, які частіше за інші тиражувалися усіма видами ЗМІ. На нашу думку, поширення інформації саме в таких формах зумовлено бажанням транслювати не змістовно-фактичну інформацію, а її змістовно-концептуальне наповнення, яке розкриває аудиторії російське бачення зв’язків між явищами, фактами та подіями, що відбуваються на Сході України.

Окреслення функціональної спрямованості дискурсу дозволяє здійснити структурування основних інтенцій дискурсу Донбасу, що фіксуються в медіа-просторі російської політичної еліти. Згідно з принципами використання інвент-аналізу встановлено, що структура інтенцій дискурсу Донбасу утворена поєднанням прагнення до апологізації “ми” (створення позитивного образу російської еліти в контексті подій на Донбасі), критики “вони” (української влади як опонента Росії на Донбасі), апеляції до “третьої сторони” (Європи та США як потенційних арбітрів у вирішенні українсько-російського конфлікту).

Апологізація “ми” російської політичної еліти здійснюється в дискурсі В. Путіна в контексті інтересів Російської Федерації (“ми повинні керуватися інтересами країни, з цього будемо виходити” [9]) та розкривається через низку характеристик позиції Росії стосовно Донбасу:

– Ми робимо все можливе для Донбасу: “Зі свого боку Росія зробить все, що від нас залежить, щоб конфлікт на сході України перейшов з сьогоднішньої військової фази у фазу обговорення за столом переговорів мирними і виключно дипломатичними засобами” [19];

– Ми здійснюємо гуманітарну допомогу Донбасу: “Російська сторона, у свою чергу, готова і буде надавати гуманітарну допомогу населенню Донбасу, страждаючому від гуманітарної катастрофи” [20];

– Ми за мирне врегулювання конфлікту на Донбасі: “Що стосується мінських домовленостей, це дуже важлива частина, і ми – за їх виконання ...” [15];

– Ми можемо впливати на Донбас, нашу позицію там беруть до уваги: “Відомо, що значна частина електроенергетики України працює на донбаському вугіллі, але його досі не купують. Нас просили чинити тиск на південний схід України, на Донбас, з тим щоб гірники погодилися поставляти. Ми це зробили, але досі не купують. Чому?” [15]. Але дії політичного керівництва України не дозволяють “... нам, в Росії, так вибудувати роботу з людьми на південному сході України, щоб спонукати їх до повного виконання всіх домовленостей” [6];

– Ми не втручаємося у внутрішні справи України: “Ми, звичайно, не збираємося втручатися, це не наша справа нав’язувати Україні той чи інший спосіб поведінки. Але ми маємо право висловити свою думку” [9];

– Ми за відновлення відносин з Україною: “Ми будемо прагнути до того, щоб відновлювати відносини з Україною, це відповідає нашим інтересам” [9].

Варто наголосити, що, на відміну від функціональної спрямованості дискурсу Донбасу, апологізація “ми”, здійснена В. Путіним, була розширена та конкретизована російськими парламентарями. Якщо дискурс В. Путіна в частині апологізації “ми” позначений минулим чи теперішнім часом та не містить посилів у майбутнє, то

парламентський дискурс апологезації “ми” зорієнтований виключно у майбутнє:

– Ми повинні сприяти визнанню “ЛНР” та “ДНР”: “... чи не здається вам, що одностороння відмова центральної київської влади від своїх зобов’язань є невеликим кроком по шляху визнання особливої публічної правової суб’єктності ЛНР і ДНР? ... Безумовно, це факт, який цілком може бути використаний для обґрунтування зазначеної вами тези” [18];

– Ми повинні змінити державний устрій України: “Спроба зберегти унітарну Україну – це глухий кут, виходом з кризової ситуації є конфедералізація” [21]; “Ми повинні підтримати боротьбу громадян України за своє право на самовизначення” [20];

168

– Ми повинні боротися за демократію в Україні: “Ми сьогодні починаємо спільну з усіма фракціями, з усіма партіями роботу з захисту наших товаришів – тих, хто сьогодні на Україні дійсно бореться за ідеали демократії, ідеали свободи” [22]; “ми дійсно повинні почати кампанію з захисту тих, кого сьогодні піддає репресіям нинішня влада в Києві” [17];

– Ми повинні йти далі, ніж Крим: “Нам цей державний кордон¹, навпаки, не потрібен, нам потрібно далі рухатися, а ця межа ... рано ще робити її назавжди! (Оплески. Шум у залі.)” [23].

На тлі визначених вище прийомів апологезації “ми”, які позначені високим рівнем конфліктогенного потенціалу, достатньо сміливою можна вважати позицію глави президентської ради з прав людини М. Федотова, який на засіданні Ради з розвитку громадянського суспільства і прав людини, яке відбулося в Кремлі під головуванням В. Путіна, зауважив, що завдання Росії полягає в демілітаризації суспільної свідомості, а не в демобілізації: “Тільки перейшовши від інформаційної війни до інформаційного взаєморо-

---

¹ Федеральним законом Російської Федерації “Про ратифікацію Договору між Російською Федерацією і Республікою Крим про прийняття в Російську Федерацію Республіки Крим та утворення у складі Російської Федерації нових суб’єктів” та федеральним конституційним законом “Про прийняття в Російську Федерацію Республіки Крим та утворення у складі Російської Федерації нових суб’єктів – Республіки Крим та міста федерального значення Севастополя” визначався кордон між Україною та Російською Федерацією.

змінення, ми зможемо поступово відновити братерські, дружні відносини між народами Росії та України. Взаємна ворожнеча – це катастрофа для обох країн, це безглуздість” [24]. М. Федотов запропонував частіше показувати на російському телебаченні фільми за творами М. Гоголя і створювати передачі про творчість Т. Шевченка, запрошувати українських артистів, письменників, художників, учених. Правозахисник висловив думку, що стереотипи підозрливості і ворожості, які поширюються в російському інформаційному просторі, неминуче ведуть до інтелектуального зубожіння, тому їм на зміну повинні повернутися відкритість і прагнення до співпраці. Але ця позиція не може бути включена до комунікативних форм апологезації “ми”, оскільки вона не поширювалася російськими ЗМІ, тоді як українські Інтернет-ЗМІ її активно тиражували.

Критика української влади як інтенція дискурсу Донбасу політичної еліти Росії побудована на опозиції російському “ми”. Тобто, українська сторона, насамперед політична еліта України, позиціонується як така, що надає перевагу силовим, а не консенсусним, традиційним для Європи, методам розв’язання конфліктів: “Я знову закликаю владу України негайно припинити бойові дії, зупинити вогонь, сісти за стіл переговорів з представниками Донбасу, вирішувати всі проблеми, що накопичилися виключно мирним шляхом” [20]; “Ми не бачимо бажання у наших партнерів у Києві, у влади насамперед, розв’язати проблему взаємин з південним сходом країни за допомогою мирного політичного процесу, за допомогою переговорів” [6]; “На жаль, ми поки бачимо тільки продовження спроб, елементів тиску, а реального бажання вирішувати [питання] політичними засобами поки немає” [9]. Опозиційна російському “ми” Україна наділяється рисами ворога, який не має бажання врегульовувати внутрішньополітичний конфлікт та позбавляється навіть потенційних ознак партнера Російської Федерації з врегулювання ситуації на Донбасі. При цьому, як свідчить апологізоване “ми” російської еліти, вона самопозиціонує себе як сторону, що вчиняє реальні кроки з врегулювання ситуації на Донбасі.

Путінський дискурс Донбасу, позиціонуючи Україну як “слабку, розділену державу” [6] поширює в медіа-просторі комунікативно вибудовану штучну дистанцію між українською владою та українським народом. В. Путін стверджував, що українська влада, яка зорієнтована на війну, фактично протистоїть українському наро-

ду, тоді як “Ми допомагаємо людям, насамперед, – ми допомагаємо українському народу” [9]; українська політична еліта позиціонується ним як підтримувана ззовні “партія війни”, що продовжує штовхати “український народ у безодню національної катастрофи” [11].

Використана В. Путіним дискурсивна тактика врахування ціннісних орієнтацій реципієнтів інформації в парламентських інтенціях дискурсу Донбасу підсилювалася тактикою звернення до емоцій аудиторії. Україна як найбільш загальний образ “вони” характеризувалася в категоріях “найбільш репресивного режиму XXI століття”, який послуговувався принципом “хочеш говорити російською – ворог, не вклоняєшся бандерівським символам – ворог, пропонуєш федералізацію своєї країни – також ворог” [25]. Російські парламентарі, реалістично оцінюючи ціннісну систему своєї аудиторії та її очікування в частині “необхідності захисту” росіян Донбасу, створюють образ України як такої, що “змирилася з тим, що втратила Донбас, і зараз головне завдання – вбити якомога більше людей там” [16], “бомбардування Донецька та Луганська відбуваються щодня” [26], викликаючи озлоблення та ненависть [27].

Іntenції дискурсу Донбасу, що фіксуються в медіа-просторі російської політичної еліти, як “третю сторону”, до якої апелюють усі суб’єкти конфлікту на Сході України, визначили Європу та США. Однак, якщо традиційно “третя сторона” в конфлікті позиціонується як нейтральна, то російська еліта наголошувала, що українська криза та воєнні дії на Донбасі є наслідком “спроб США і їх західних союзників – які визначили себе переможцями в холодній війні – нав’язувати всюди свою волю” та результатом реалізації програми ЄС “Східне партнерство”, зорієнтованої на те, щоб “відірвати ряд держав колишнього Радянського Союзу від Росії, поставити їх перед штучним вибором “з Росією чи з Європою”. Тобто, США та ЄС, будучи “третьою стороною” визначаються як такі, що “підтримали державний переворот у Києві” [11].

Дискурс В. Путіна насичений контекстом, у якому США та ЄС позиціонуються як партнери по взаємодії у врегулюванні ситуації на Донбасі тільки під час Мінських зустрічей. Так, російський президент констатував “велику роль” Президента Франції та канцлера ФРН у пошуках компромісу під час Мінських зустрічей [28], а про необхідність ведення переговорів та припинення воєнних дій говорить як про спільно вироблену позицію: “Ми багато разів говори-

ли і з керівництвом Сполучених Штатів, і з керівництвом європейських країн – необхідно терміново припинити братовбивчу війну та сісти за стіл переговорів” [8].

Проте якщо дискурс В. Путіна паритетно позиціонував США та ЄС як “третю сторону” в конфлікті на Донбасі, то російські парламентарі ЄС взагалі не наділяють будь-якими функціями, а США характеризуються ними в максимально агресивних мовних конструкціях (“війна сьогодні потрібна і Америці: США завжди виходили з криз і піднімали свою економіку на військових конфліктах” [26]; “Ця ситуація [на Донбасі – Н.Р.] ясно демонструє нам те, що Америка досі живе і мислить у парадигмі холодної війни, в парадигмі стримування Росії” [29]), що швидше спонукає аудиторію розуміти цю країну як джерело українсько-російського конфлікту.

Поряд з позиціонуванням основних інтенцій дискурсу Донбасу в медіа-просторі політичної еліти Росії відбувалося постійне оцінювання подій у цьому регіоні України. Зокрема, В. Путін наголошував на тому, що “ми спостерігаємо повну блокаду Донбасу. Це стосується фінансової сфери (відключена банківська система), це стосується виплат соціальних допомог та пенсій (нічого не платять). ... Можна сказати, що українська сьогоднішня влада – вона своєю рукою сама відрізає від себе Донбас ...” [9]. Російські депутати оцінюють процеси, що відбуваються в українському Донбасі, насамперед як такі, що потребують активного політичного та військового втручання Російської Федерації (“Сьогодні в Донбасі гинуть наші брати, і ми повинні не ухилятися, не займатися якимись окремими питаннями, а більш рішуче надати їм підтримку” [30]; “Треба бути більш агресивними зовні, захищаючи Донбас” [30]; “від нас чекає підтримки поранений Донбас” [31]; “Народ Луганщини та Донеччини повинен отримати необхідну політичну, гуманітарну та іншу допомогу Російській Федерації” [32]; “І максимальну допомогу надати Луганській народній республіці, Донецькій, визнати їх, ... надавати найпотужнішу, у тому числі військово-технічну, допомогу нашим співвітчизникам, Донбасу і Луганську” [33]). Привертає увагу той факт, що нейтральне визначення громадян України, які проживають у Донбасі, за допомогою поняття “люди”, яке активно використовується в дискурсі В. Путіна, під час оцінки подій російськими парламентарями замінюється більш емоційно привабливими для аудиторії російського інформаційного простору “наші бра-

ти” та політично означеними “народ” та “ЛНР”, “ДНР”. Цей аспект дискурсу, на нашу думку, вказує на потенційні політичні наміри російської еліти щодо Донбасу – активна державна підтримка ДНР та ЛНР, які не повинні привести до обурення російського суспільства “з приводу задачі Донбасу” [34].

З’ясування змістовної специфікації типових інтенцій дискурсу окремих представників політичної еліти Росії дозволяє визначити образ Донбасу, який санкціоновано російською елітою для тиражування ЗМІ. Зауважимо, що в дискурсі російської еліти циркулює, як це не парадоксально, два образи Донбасу – перший призначений для трансляції всередині Росії та на Донбасі, окремі його елементи використовуються для поширення по всій території України; другий призначений для трансляції під час міжнародної взаємодії.

172

Для першого варіанта образу Донбасу характерне позиціонування Донецька та Луганська як етнічно однорідних територій, на яких домінують росіяни (“це не просто місто Донецьк, а повсталлий російський народ” [16]), тому весь сенс конфлікту в тому, “що вони не хочуть забувати російську мову, втрачати російську мову, втрачати зв’язки з Росією” [17]. В межах цього образу фіксуються безапеляційне визнання ЛНР та ДНР (“ми визнали підсумки референдуму, і президент, і міністр закордонних справ про це говорили, і ми в Думі говоримо про це” [16]) та вимога їх визнання іншими суб’єктами міжнародних відносин (“це Луганська народна республіка і Донецька народна республіка ... І ніякого слова “самопроголошені” бути не повинно” [36]). Важливим для розуміння намірів та дій Росії на Донбасі є встановлення елементів переконання аудиторії в тому, що “народ Донбасу не зламається” [31], “змінити що-небудь і змусити людей думати і діяти по-іншому вже неможливо!” [25], отже, завданням Російської Федерації є надання допомоги ЛНР та ДНР шляхом введення на Донбас російських миротворців [26]. Політичні дії України з захисту своєї території, відновлення цілісності держави оцінюються як “геноцид народу Новоросії”, що супроводжується “політичними репресіями наших співвітчизників” [17].

На тлі одностайного схвалення дій Росії на Донбасі поодинокі заяви російських парламентарів, навіть виголошені з парламентської трибуни, залишаються на периферії медіа-простору політичної еліти, отже, не поширюються в інформаційному просторі. На-

приклад, позиція, висловлена російським депутатом В. Федоткіним, у якій ставиться під сумнів обґрунтованість та доцільність підтримки українських сепаратистів (“Вас ніколи не лякало, що опитування, проведені на початку цього року на Україні, і в Східній, і в Західній, показали, що менше половини населення інших територій на Україні хотіло б приєднатися до Росії? Тільки в Донбасі за приєднання було 43 %, а в інших територіях – 20 %, 15 %, тобто не хотіли б українці об’єднуватися з Росією, вони хотіли б мати самостійність, вони хотіли б мати нормальні умови життя, але чомусь не з Росією” [35]) не була поширена жодним російським ЗМІ.

Фактом підтвердження існування ще одного образу Донбасу, заснованого на інтенціях дискурсу політичної еліти Росії, є твердження, що “відхід Російської армії від полів битв” буде розцінюватися усім міжнародним співтовариством “не як прояв миролюбності, а як слабкість з відповідними наслідками для репутації Росії” [36], зміст якого підсилюється визнанням російської військової присутності на Донбасі: “Нагорі, звичайно, всіляко відхрещуються від твердження, що Росія підтримує ополченців Новоросії, може, це й правильно в тактичному плані, проте всі визнають, що в Донбасі і в Луганську воюють тисячі добровольців з Росії” [37]. У міжнародному інформаційному просторі дискурс російської політичної еліти не позначений використанням понять ДНР та ЛНР, які замінюються поняттям “південно-східні регіони України” (“... ми вживаємо [у зверненні до парламентів світу – автор Н.Р.] ті висловлювання, які використовуються сьогодні міжнародними організаціями, в міжнародному праві стосовно цих територій” [38]; «Ми ... уникаємо крайніх формулювань, оскільки працюємо в постійному форсованому режимі з десятками парламентів світу і хочемо, щоб нас зрозуміли, зрозуміли, де правда [38]). На нашу думку, лексичний вихід за межі Сходу України вказує, що материковий Південь України є зоною інтересів російської зовнішньої політики та потенційним полем використання технологій інспірації конфлікту, подібних до апробованих на Донбасі.

Здійснений аналіз дискурсу Донбасу в медіа-просторі політичної еліти Росії доводить, що він побудований на принципах тотальної за медіа-ефектом та агресивної за характером пропаганди. Неможливість використання в російському інформаційному просторі незалежних джерел інформації, жорстка цензура та інформацій-

на ізоляція значної частини росіян сприяли утвердженню практики здійснення політичного контролю не тільки за самим дискурсом у Росії, а і його виробленням та продукуванням конкуруючих смислів. Саме цим пояснюється відсутність опозиційних путінському баченню тверджень щодо подій на Сході України. Ті ж поодинокі заяви незгоди, зважаючи на відсутність можливості утвердження в медіа-просторі російської політичної еліти альтернативних позицій, залишалися непоміченими в середовищі російських журналістів та проігнорованими в елітному середовищі.

Концептуальною основою дискурсу Донбасу в медіа-просторі політичної еліти Російської Федерації є ідея “розділеного народу” (росіяни Росії та росіяни України; росіяни та українці), коли принцип етнічної єдності в політичному сенсі домінує над принципом громадянської ідентичності. Послугування цим принципом призвело до того, що Крим та східні регіони України почали публічно позиціонуватися як території, що не можуть належати Україні, оскільки були штучно приєднанні. Смисли дискурсу Донбасу, що продукуються російською політичною елітою та циркулюють в її медіа-просторі є основою мас-медійного маніпулювання та міфологізації Донбасу російськими ЗМІ.

174

Джерела та література:

1. Политическая коммуникативистика: теория, методология и практика / под ред. Л. Н. Тимофеевой. – М: РАПН, РОССПЭН, 2012. – 237 с.
2. Wood B.D. The Politics of Economic Leadership: The Causes and Consequences of Presidential Rhetoric / B.D. Wood. – Princeton, NJ: Princeton University Press, 2007. – 232 p.
3. Wood B.D. The Myth of Presidential Representation / B.D. Wood. – Cambridge: Cambridge University Press, 2009. – 240 p.
4. Wood B.D. Presidential Saber Rattling: Causes and Consequences / B.D. Wood. – Cambridge: Cambridge University Press, 2012. – 203 p.
5. Владимир Путин ответил на вопросы журналистов о ситуации на Украине. Глава государства встретился с представителями средств массовой информации и ответил на ряд актуальных вопросов, касающихся, в частности, ситуации на Украине. 4 марта 2014 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/20366>

6. Заседание Международного дискуссионного клуба «Валдай». Владимир Путин принял участие в итоговой пленарной сессии XI заседания Международного дискуссионного клуба «Валдай». Тема заседания – «Мировой порядок: новые правила или игра без правил?». 24 октября 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/46860>

7. Интервью немецкому телеканалу ARD. Владимир Путин ответил на вопросы представителя немецкого телеканала ARD Хуберта Зайпеля. Запись интервью состоялась 13 ноября во Владивостоке. 17 ноября 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/47029>

8. Всероссийский молодёжный форум «Селигер-2014». Владимир Путин посетил 10-й Всероссийский молодёжный форум «Селигер-2014». 29 августа 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/46507>

9. Прямая линия с Владимиром Путиным. В прямом эфире телеканалов «Первый», «Россия 1», «Россия 24», радиостанций «Маяк», «Вести FM» и «Радио России» вышла специальная программа «Прямая линия с Владимиром Путиным». 16 апреля 2015г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/49261>

10. Переговоры в «нормандском формате». В Минске состоялась встреча Владимира Путина, Ангелы Меркель, Франсуа Олланда и Петра Порошенко по урегулированию ситуации на Украине. На заключительном этапе к ним присоединилась спецпредставитель председателя ОБСЕ в Контактной группе по урегулированию ситуации на Украине Хайди Тальявини. 12 февраля 2015 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/47664>

11. Интервью ежедневной египетской газете «Аль-Ахрам». В преддверии визита в Арабскую Республику Египет Владимир Путин дал интервью ежедневной газете «Аль-Ахрам». 9 февраля 2015г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/47643>

12. Телефонный разговор с Федеральным канцлером Германии Ангелой Меркель. По инициативе германской стороны состоялся телефонный разговор Владимира Путина с Федеральным канцлером Федеративной Республики Германия Ангелой Меркель. 10 ян-

---

варя 2015 год [Электронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/47464>

13. Телефонные разговоры с Ангелой Меркель и Франсуа Олландом. Владимир Путин в телефонных разговорах 25 января с Федеральным канцлером Германии Ангелой Меркель и 26 января с Президентом Франции Франсуа Олландом обсудил резко обострившуюся ситуацию на юго-востоке Украины. 26 января 2015 года [Электронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/47526>

14. Телефонный разговор с Ангелой Меркель, Франсуа Олландом и Петром Порошенко. Состоялся телефонный разговор Владимира Путина с Федеральным канцлером Федеративной Республики Германия Ангелой Меркель, Президентом Французской Республики Франсуа Олландом и Президентом Украины Петром Порошенко. 30 апреля 2015 г. [Электронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/49378>

176

15. Большая пресс-конференция Владимира Путина. Общие главы государства с журналистами транслировали телеканалы «Первый», «Россия 1», «Россия 24», радиостанции «Радио России», «Маяк», «Вести ФМ». На пресс-конференцию были аккредитованы 1259 российских и иностранных журналистов. 18 декабря 2014 г. [Электронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/47250>

16. Здание Государственной Думы. Стенограмма заседания 10 октября 2014 г. [Электронний ресурс]. – Режим доступу: <http://transcript.duma.gov.ru/node/4144/>

17. Здание Государственной Думы. Стенограмма заседания 04 апреля 2014 г. [Электронний ресурс]. – Режим доступу: <http://transcript.duma.gov.ru/node/4057/>

18. Здание Государственной Думы. Стенограмма заседания 19 ноября 2014 г. [Электронний ресурс]. – Режим доступу: <http://transcript.duma.gov.ru/node/4177/>

19. Обращение Президента России Владимира Путина. 21 июля 2014 г. [Электронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/46262>

20. Президент России Владимир Путин обратился к ополчению Новороссии. 29 августа 2014 г. [Электронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/46506>

21. Здание Государственной Думы. Стенограмма заседания 13 мая 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://transcript.duma.gov.ru/node/4078/>

22. Встреча с членами фракций политических партий в Государственной Думе. В Ялте состоялась встреча Владимира Путина с членами фракций политических партий в Государственной Думе. 14 августа 2014 года. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/46451>

23. Здание Государственной Думы. Стенограмма заседания 20 марта 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://transcript.duma.gov.ru/node/4045/>

24. Заседание Совета по развитию гражданского общества и правам человека. В Кремле под председательством Владимира Путина прошло заседание Совета при Президенте по развитию гражданского общества и правам человека. 14 октября 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kremlin.ru/events/president/news/46786>

25. Здание Государственной Думы. Стенограмма заседания 8 апреля 2015 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://transcript.duma.gov.ru/node/4262/>

26. Здание Государственной Думы. Стенограмма заседания 10 апреля 2015 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://transcript.duma.gov.ru/node/4266/>

27. Здание Государственной Думы. Стенограмма заседания 21 ноября 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://transcript.duma.gov.ru/node/4181/>

28. Заявления для прессы и ответы на вопросы журналистов по итогам российско-венгерских переговоров. 17 февраля 2015 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kremlin.ru/events/president/transcripts/47706>

29. Здание Государственной Думы. Стенограмма заседания 22 апреля 2015 г <http://transcript.duma.gov.ru/node/4272/>

30. Здание Государственной Думы. Стенограмма заседания 28 января 2015 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://transcript.duma.gov.ru/node/4218/>

31. Здание Государственной Думы. Стенограмма заседания 20 марта 2015 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://transcript.duma.gov.ru/node/4248/>

32. Здание Государственной Думы. Стенограмма заседания 13 мая 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://transcript.duma.gov.ru/node/4078/>

33. Здание Государственной Думы. Стенограмма заседания 17 июня 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://transcript.duma.gov.ru/node/4103/>

34. Здание Государственной Думы. Стенограмма заседания 20 мая 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://transcript.duma.gov.ru/node/4087/>

35. Здание Государственной Думы. Стенограмма заседания 20 мая 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://transcript.duma.gov.ru/node/4087/>

36. Здание Государственной Думы. Стенограмма заседания 10 июня 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://transcript.duma.gov.ru/node/4096/>

178 — 37. Здание Государственной Думы. Стенограмма заседания 23 января 2009 г., N 69 (1042) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://transcript.duma.gov.ru/node/408/>

38. Здание Государственной Думы. Стенограмма заседания 10 октября 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://transcript.duma.gov.ru/node/4144/>

Стаття надійшла до редакції 11.05.2016